

голос; high voice / высокий голос; higher pleasures / более высокое удовольствие; high chuckle / громкий смехок [3, 5].

Метафора является универсальным языковым феноменом. Она зарождается в результате сдвигов существующих смысловых систем, понятий и вызывает появление возможности образования новых смыслов, не сводимых к понятиям, которые образуют метафорическое выражение.

Заложенная в метафоре возможность ее двойного прочтения позволяет эффективно использовать ее в качестве средства выражения гипотетического знания. В проблемной ситуации метафора не только толкает нас на поиски смысла, но и является нитью, связывающей предположение с утверждением.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аристотель. Поэтика [Электронный ресурс] / Аристотель. – Режим доступа: http://www.lib.ru/ROEEAST/ARISTOTEL/aristotel1_1.txt_with-big-pictures.html. – Дата доступа: 28.08.2018.
2. Арутюнова, Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М.: Языки русск. культ., 1999. – 896 с.
3. Байетт, А. Обладать / А. Байетт; пер. с англ. – М.: Гелеос, 2004. – 656 с.
4. Лакофф, Дж. Метафоры, которыми мы живём / Дж. Лакофф, М. Джонсон; пер. с англ.; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
5. Byatt, A. S. Possession / A. S. Byatt. – New York: Random House, 1990. – 555 p.
6. Wiktionary, the free dictionary [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ru.wiktionary.org/wiki/high>. – Date of access: 24.08.2018.

Чайка Н. У. (Мінск, Беларусь)

СЕМАНТИЧНАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ КАНСТРУКЦЫЙ З ЭЛІПСІСАМ ДЗЕЯСЛОВА ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Семантыка канструкцый з эліпсісам дзеяслова вывучалася ў межах семантычнай сінтаксічнай школы. Асноўныя аб'екты даследавання выступаюць семантыка сінтаксічнай адзінкі: адносіны сказа та абазначаемай ім сітуацыі, пытанне пра семантычныя кампаненты сказа, эліптычную і імпліцытную семантыку сказа, правілы спалучэння і пераўтварэння сінтаксічных адзінак, семантычны інварыянт сінтаксічнай канструкцыі [Дж. С. Барухдараў, С. Вінклер Я. Шэндэльс, Б. Хаўнспергер, З. Выхадзілава, А. Унішэўска]. Аснову тэарэтычнай базы семантычнай сінтаксічнай школы складалі такія пытанні, як катэгарыяльная семантыка сінтаксічнай адзінкі, дэнататыўная сітуацыя выказвання, дыскурс, логіка-граматычныя адносіны ў сказе, план выражэння і план зместу сказа, глыбінныя і паверхневыя структуры сказа, зыходныя сінтаксічныя мадэлі і іх вытворныя [С. Чанг, П. Элбарн, Р. Фіенга, Ю. Юзва і інш.].

Найбольш тыповай для канструкцый з эліпсісам дзеяслова з'яўляецца семантыка дынамічнай лакалізацыі. Гэта абумоўлена тым фактарам, што абмежаваны характар семантычнай спалучальнасці лакатываў дазваляе ім набываць дамінантны характар у рэалізацыі семантыкі руху: пры адсутнасці кампанента з аб'ектным значэннем кампанент з лакатыўным значэннем маркіруе выключна семантыку дынамічнай лакалізацыі: Галгоўскі – у горад свой родны, / Падгол – у любімы калгас (П. Броўка). Гэта дазваляе зрабіць выснову, што тып прэдыката вызначае якасны склад кампанентаў мадэлі і, адпаведна, тыповы характар у працэсе функцыянавання канструкцый з эліпсісам дзеяслова маюць менавіта семантычныя кампаненты, а не сінтаксемы, як лічаць некаторыя даследчыкі.

Сінтаксема набываюць поліфункцыянальны характар і часам утвараюць значны функцыянальны дыяпазон. Аднак пры гэтым яны не маюць семантычнага нападунення і выступаюць базавымі структурнымі кампанентамі. Семантыка дынамічнай лакалізацыі найбольш прадуктыўная ў сінтаксічнай сістэме беларускай мовы: яна прадстаўлена класам са значнай колькасцю відаў, якія адлюстроўваюць усе магчымыя сэнсавыя адценні: рух суб'екта ад пачатковага пункта, рух, суадносна са спосабам, і інш. Пашыранае функцыянаванне эліптычных канструкцый з семантыкай дынамічнай лакалізацыі абумоўлена значным дыяпазінам сэнсавых адценняў кампанентаў з лакатыўным значэннем і кампанентаў, што ўскосна маркіруюць семантыку руху, – фінітыў, медыятыў, дыменсіў і інш.: Уладзімір Андрэвіч, да вас настаўніца, Лідзія Сямёнаўна (А. Макабнак); А немцы, немцы – сургунём. / Ён палівае іх агнём (П. Броўка). Іх камбінацыя ў спалучэнні з кампанентамі аб'ектнага і суб'ектнага тыпу дазваляе сфарміраваць самы вялікі клас мадэлей у сінтаксічнай сістэме беларускай мовы.

Прадуктыўнасць канкрэтнай мадэлі абумоўлена фармальна-граматычным дыяпазінам кампанентаў, што ўваходзіць у яе склад. Устаноўлена, што транзітыў можа выражацца амаль усімі формамі назоўнікаў, займеннікаў, а таксама прыслоўямі. Мадэль агенс – прэдыкат – транзітыў з'яўляецца найбольш прадуктыўнай і набывае ўніверсальны характар: Дорога полем, / Блізка лес. / Насустрэч – афіцэр СС (П. Броўка); Чытальная зала. / Акно. / І холад пустога перона. / Снягоў галашэнне. / Яно – за мною ў дзверы вагона (Л. Дранько-Майсюк). Унікальны характар мадэлей абумоўлены фактарам фармальнага абмежавання. Напрыклад, каагенс і дыстрыбутыў-2 могуць выражацца выключна назоўнікамі і займеннікамі ў форме творнага склона, таму мадэль агенс – каагенс – прэдыкат – дыстрыбутыў-2 з'яўляецца малапрадуктыўнай і ўнікальнай: – Ён жа ўсё па начах то з дзеўкай, то яшчэ з кім! – Яшчэ невядома, ты з кім (І. Мележ).

Сістэматызацыя кампенсаторных кампанентаў у градуальным парадку дазваляе прадставіць іх ролю ў функцыянаванні канструкцый з эліпсісам дзеяслова. Універсальны характар мае дырэктыў-фініш, паколькі гэта адзін з тыповых сродкаў рэалізацыі семантыкі дынамічнай лакалізацыі. Пры гэтым спосабы выражэння названага кампанента самыя разнастайныя. Унікальны характар маюць эліптычныя канструкцыі з каагенсам у функцыі кампенсаторнага кампанента тыпу Мацей па начах – то з партгоргам, то з партызанамі, што абумоўлена нязначным дыяпазінам спосабаў выражэння (толькі форма творнага склона).

Эліптычныя канструкцыі выступаюць тыповым сродкам рэалізацыі семантыкі статальнай лакалізацыі, што абумоўлена іх структурна-семантычнымі асаблівасцямі. Тып прэдыката вызначае якасны склад кампанентаў: экзісцыенс, статальны прэдыкат і лакатыў. Лакатыў выступае ў якасці кампенсаторнага кампанента і мае канстантны характар. Семантыка статальнай лакалізацыі ў сінтаксічнай сістэме беларускай мовы мае сярэдняю ступень прадуктыўнасці: яна прадстаўлена класам з невялікай колькасцю элементаў: статальная лакалізацыя ў межах прасторавага арыенціра, статальная лакалізацыя па-за межамі прасторавага арыенціра, статальная лакалізацыя паміж прасторавымі арыенцірамі і інш.

Ступень прадуктыўнасці мадэлей абумоўлена фармальна-граматычнымі фактарамі: здольнасцю кампанентаў выражацца ў пэўнай колькасці граматычных форм. Найбольш прадуктыўная мадэль экзісцыенс – прэдыкат – лакатыў (у межах прасторавага арыенціра): яна рэалізуецца ў значнай колькасці структурных схем. Лакатыў, што ўказвае на размяшчэнне аб'ектаў у межах прасторавага арыенціра, можа выражацца ўсімі часцінамі мовы, таму мадэль мае ўніверсальны характар: На полі – жыгта, жыгта / З вачамі васількоў (А. Іверс). Колькасныя і якасныя прыкметы дазваляюць

кваліфікаваць мадэлі экзісцыенс – прэдыкат – лакатыў – спосаб і экзісцыенс – каагенс – прэдыкат – лакатыў як нетыповыя. Іх унікальны характар абумоўлены якасным складам кампанентаў: каагенс, спосаб і тэмпаратыў часцей характарызуюць прэдыкаты з семантыкай руху або актыўнага дзеяння. У эліптычных канструкцыях экзісценцыяльна-лакатыўнага тыпу іх роля факультатыўная: *Зноўку ў ліпавых начоўках дзіця і песня... Толькі гайдані* (Т. Бондар); *Травінка на губах – гарчынкая папроку* (Т. Бондар).

Рэалізацыя акцыянальнай семантыкі ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова таксама мае тыповы характар. Сярэдняя ступень частотнасці эліптычных канструкцый з семантыкай актыўнага дзеяння абумоўлена поліфункцыянальным характарам сінтаксем, а значыць, тавінны быць дадатковыя сродкі маркіроўкі семантыкі, што ўскладняе іх функцыянаванне. Семантыка актыўнага дзеяння падзяляецца на тры віды: актыўнае дзеянне, непасрэдна не звязанае з аб'ектам, актыўнае непераўтваральнае ўздзеянне, актыўнае пераўтваральнае ўздзеянне. Клас семантыкі актыўнага пераўтваральнага ўздзеяння ўключае значную колькасць элементаў і мае высокую ступень прадуктыўнасці. Адметнасцю гэтых канструкцый выступае фактар узаемадзеяння кампанентаў: аб'ект з'яўляецца элементам працэсуальнай прэдыкацыі і таму выступае ў ролі пацыентыва або бенефіцыенса. Такія сказы ўказваюць пераважна на актыўнае пераўтваральнае ўздзеянне ў фізічнай і сацыяльнай сферы, на род заняткаў суб'екта, а таксама на ўзаемадзеянне суб'екта і аб'екта ў фізічнай і сацыяльнай сферах.

Мадэлі аналізуемых эліптычных канструкцый пры сярэдняй ступені частотнасці характарызуюцца невысокай ступенню прадуктыўнасці. Паказчыкам семантыкі актыўнага пераўтваральнага ўздзеяння выступаюць кампаненты, што набываюць дыферэнцыйную функцыю: у фізічнай сферы – пацыентыў, аб'ектыў, бенефіцыенс, інструментыў: Раёну давялі такі план па малаку! А ён задумаў – басейн на пяцьдзясят метраў! Палац з зіміні садам (А. Дзялендзік), у сацыяльнай сферы – локум, медыятыў, крэатыў: Мы з вамі – адну вялікую справу (А. Дзялендзік).

Такім чынам, семантычная тыпалогія канструкцый з эліпсісам дзеяслова, якая ўлічвае кампенсаторныя ўласцівасці семантычных кампанентаў, змяшчае наступныя тыпы: дынамічна-лакатыўны, экзісценцыяльна-лакатыўны, акцыянальна-безаб'ектны, лакатыўна-пацыентыўны, акцыянальна-дэлібератыўны, акцыянальна-аб'ектны непераўтваральны, акцыянальна-аб'ектны пераўтваральны, статальны, экзісценцыяльна-тэмпаральны, рэляцыйны. Кожны тып прадстаўлены адпаведнымі відамі, якія адлюстроўваюць усе магчымыя адценні семантыкі і сродкі яе рэалізацыі ў эліптычных канструкцыях, фармалізаваныя ў адпаведныя мадэлі і схемы.

ЛІТАРАТУРА

1. Бархударов, Л. С. К вопросу о поверхностной и глубинной структуре предложения / Л. С. Бархударов // Вопросы языкознания. – 1973. – № 3. – С. 50–61.
2. Шендельс, Е. И. Имплицитность в грамматике / Е. И. Шендельс // Проблемы синтаксической семантики : материалы науч. конф. / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. ; В. Г. Адмони [и др.]. – М., 1976. – С. 263–265.
3. Elbourne, P. The semantics of ellipsis / P. Elbourne // Interdisciplinary studies on information structure. – Potsdam, 2005. – Vol. 3. – P. 63–109.
4. Fiengo, R. Indices and identity / R. Fiengo, R. May. – Cambridge; London : MIT Press, 1994. – 315 p.
5. Hausperger, B. Sprachökonomie in Grammatik und Pragmatik : die Ellipse / B. Hausperger. – München : Utz, 2003. – 327 S.

6. Juzwa, U. The inflection of ellipsis and its antecedent - the minimalist account / J. Juzwa // *Linguae Mundi*. – 2005. – № 2. – S. 69–76.
7. Uniszewska, A. The nature of linguistic processes determining the applicability of nominalizations applied to strings NP-COP-AP / A Uniszewska // *Glossodidactica*. – 2001. – Vol. 29. – P. 139–147.
8. Vychodilov6, Z. Elipsa jako jeden ze způsobů neexplicitního vyjadřování obsahových prvků v jazyce / Z. Vychodilov6, R. Zimek ; Masarykova univ. – Olomouc, 1988. – 231 s.
9. Winkler, S. Ellipsis and focus in generative grammar / S. Winkler. – Berlin; New York : Mouton de Gruyter, 2005. – 295 p.
10. Zhang, N. N. The syntax of English comitative constructions / N. N. Zhang // *Folia Linguistica*. – 2007. – Vol. 41, Iss. 1/2. – P. 135–169.